

El gènere al segle XXI.

Concepció Garriga (cgarriga@ilimit.cat; <http://personal.ilimit.cat/cgarriga>)

Em torno a adreçar als i les col·legiades per informar-vos de diversos esdeveniments que han tingut lloc. Per ordre cronològic, a finals de juny d'enguany hi va haver a Madrid el congrés internacional de la IARPP (que traduït vol dir l'Associació Internacional per la Psicoanàlisi i la Psicoteràpia Relacional) en el que vaig tenir el goig de poder participar en el panel de gènere¹, juntament amb la Dra. Adrienne Harris, la Dra. Virginia Goldner², la professora Harriet Bjerrum Nielsen i el Dr. Ken Korbet³.

En aquell panel, i avui amb aquest article, em proposo donar visibilitat a la revista *Studies in Gender & Sexuality* (SGS en endavant) on publiquen regularment. Aquesta revista va organitzar unes jornades el 21 i 22 d'octubre de 2011 a la CUNY (City University de Nova York) amb el títol de "Masculinty, Complex," a les que també em referiré. Finalment tinc l'honor i el plaer d'anunciar que algunes psicòlogues del Seminari sobre la Subjectivitat Femenina que dirigeix la Dra. Emilce Dio Bleichmar, entre les que em compto, acabem de publicar "**Mujeres tratando a Mujeres. Con mirada de género**"⁴. Quatre de les sis autores, a més, som també membres de la IARPP.

Anem a pams, el panel de gènere del congrés de la IARPP ja va ser dissenyat com a aparador de la revista SGS. Com que el títol general del congrés era: "Canviar la psicoanàlisi per a una societat canviant", el panel començava amb una cita de Dimen (2011)⁵ que deia: desitgem incloure les teories de la construcció social i política de la subjectivitat a la psicoanàlisi perquè sabem per Foucault (1978)⁶ que la formació de discursos crea estructures de poder i que a la vegada aquestes permeten la modificació de la ment.

La Dra. Harris -que en el 2000 ja havia presentat un treball⁷ (ara part del seu llibre del 2005, "El gènere com assemblatge tou"⁸) amb el que parlava de la presència de "masculinitat" en la identitat de gènere d'algunes noies i en feia una lectura positiva, contrarestant la visió patològica de Freud (1931)⁹ - va fer una presentació amb el títol de: "Els gèneres: un, molts, ambdós, cap" amb la que esmentava les diverses maneres que tenen les persones de viure el gènere. Per ella el gènere està assemblat com a estat del cos, com a vivència afectiva, com les maneres de parlar i pensar, i les maneres d'estimar i d'odiar. El gènere i el desig només prenen les seves formes

¹ El contingut complet d'aquest panel es pot trobar a Garriga, C. (2011) "Teoría del género para el siglo XXI: no-lineal, deshecho, *queered*, relacional", *Clínica e Investigación Relacional*, 5(3) 429-455.

<http://www.psicoterapiarelacional.es/LinkClick.aspx?fileticket=3rdWazYBE4E%3d&tabid=855>

² El 2004 ja vaig tenir el goig de ressenyar-ne un article al Full Informatiu Garriga, C. (2004). Ressenya de "Gènere irònic, sexe autèntic" de V. Goldner, *Full Informatiu*, 165, gener, que es pot trobar al meu web: http://personal.ilimit.cat/cgarriga/articles_COPC_2_cat.htm

³ També vaig parlar extensament de la seva obra a: Garriga, C. (2007) "Trobada/ensopegada amb el gènere", *Revista del COPC* 199, maig. Al web: http://personal.ilimit.cat/cgarriga/articles_COPC_cat.htm

⁴ Dio Bleichmar, E. Coord. (2011), *Mujeres tratando a mujeres. Con mirada de género*, Barcelona: Ediciones Octaedro.

<http://www.octaedro.com/OCart.asp?libro=06009&id=es&txt=Mujeres%20tratando%20a%20mujeres>

⁵ Dimen, M. (2011), "With Culture in Mind: The Social Third", *Studies in Gender and Sexuality*, 12 (1), 1-3.

⁶ Foucault, M. (1978), *History of sexuality. Volume 1*. New York: Pantheon

⁷ Harris, A. (2000), Gender as soft assembly: Tomboys' Stories. *Studies in Gender and Sexuality*, 1: 223-250.

⁸ Harris, A. (2005), *Gender as soft assembly*, Hillsdale NJ: The Analytic Press.

⁹ Freud, S. (1931), "Sobre la sexualidad femenina" en *Obras Completas*, Madrid: Ed. Biblioteca Nueva, 4ª Ed, p. 3077-3089.

úniques i particulars en context; són inseparables dels camps interpersonals en els que estan incrustats. Proposa que intentem mantenir-nos en la complexitat: que a vegades hi ha el plaer del gènere i a vegades la dura prova de la performativitat del gènere; que una relativa indiferència al gènere pot coexistir amb aspectes del gènere absorbits inconscientment; que hi ha el gènere com a opció i el gènere com a demanda. Harris troba aclaridor el comentari d'Eve Sedgwick (1990)¹⁰: “Algunes persones són més de gènere que d'altres”, de manera que ens trobem el gènere amb saturacions diferents i sempre contenint forces històriques i socials que entren en el quadre, viscudes conscientment i inconscient.

El Dr. Ken Corbett, en canvi, parlava de “feminitat” en la infància homosexual d'alguns nois¹¹, i per altra banda també va denunciar que l'agressió que es permet als nois, en forma d'envaïment i dominació, pot donar lloc a l'homofòbia¹². A Madrid el tema de la presentació de Corbett va ser “La regulació del gènere”. Voldria exposar les seves conclusions. Els gèneres estan construïts de manera complexa mitjançant un desplegament infinit d'intercanvis entre la figura parental i el fill o la filla, d'intercanvis socials i el fill o la filla, d'intercanvis cos-nen/nena, inclosa la vivència del seu cos i dels seus genitals d'un nen o d'una nena, l'observació de les diferències sexuals morfològiques, i les components fisiològiques del desenvolupament sexual. Aquesta matriu complexa (oberta a la transferència enigmàtica) comença a operar des del naixement (o inclús abans, ara que se sap el sexe de la criatura abans de néixer), i està entrecreuada amb un desplegament infinit de significats conscients i inconscients tant de les figures parentals com de la criatura.

Corbett afirma: No hi ha moment original; no hi ha genitals disposicionals; en lloc d'això, el gènere i els genitals estan construïts mitjançant moments no-lineals sobre-determinats. No hi ha desig original; els desigs i els estats del gènere s'acumulen amb la complexitat caòtica. El gènere i la vivència genital estan interimplicats; la direcció de causalitat no va ni de la vivència genital al gènere ni del gènere a la vivència genital. La direcció de causalitat no va ni de la matèria prima de la fisiologia cap a la ment construïda ni de la ment cap a la fisiologia. La xarxa de desitjos creada a través de l'excés relacional de la vida humana és massa complexa per a una causalitat simplista així.

El gènere és incorporat i constituït per via de la fantasia, l'excitabilitat orgànica, el desig, la neurona, el múscul, la relacionalitat, la ferida, i la pràctica. El cos amb gènere es materialitza en un camp sociocultural complex, obert a múltiples punts de referència, a expectatives normatives, i a significats relacionals i idiomàtics.

S'estan articulant nous ideals de recolzament. Hi ha en joc noves possibilitats per al reconeixement. S'ha posat en qüestió la necessitat rígida de l'ordre simbòlic; prenguem en consideració l'ampliació del marc de la llei matrimonial, la importància decreixent dels codis de gènere tradicionals, el desmantellament de les polaritats de gènere tradicionals, l'àmplia xarxa de llenguatge i de formes d'intercanvi comunicatiu, i la redefinició de la família, només per anomenar-ne alguns. El camp de forces d'allò simbòlic està obert a moments de discontinuïtat, de ruptura, i de mobilitat. A les

¹⁰ Sedgwick, E. (1990), *Epistemology of the closet*, Berkeley: University of California Press.

¹¹ Corbett, K. (1996), Homosexual boyhood. Notes on girlyboys. *Gender & Psychology*. 1(4): 421-461, del qual vaig fer una ressenya: Garriga, C. (2007), “Elementos para el abordaje analítico de las variaciones del género y la sexualidad contemporáneas”, *Aperturas Psicoanalíticas* nº 27 (www.aperturas.org). <http://www.aperturas.org/articulos.php?id=0000070&a=Elementos-para-el-abordaje-analitico-de-las-variaciones-del-genero-y-de-la-sexualidad-contemporaneas>

¹² Corbett, K (2001), Faggot = Loser. *Studies in Gender and Sexuality*, 2 (1): 3-28, també inclòs a la ressenya de 2007.

psíquiques ja no els cal estar tancades a les mateixes gàbies velles. Els gèneres no necessiten seguir la mateixa vella identificació amb la figura parental del mateix sexe. Els cossos paradoxals¹³ es poden mantenir dempeus com a tals. Ara els gèneres es converteixen en matèria (passen a ser corporalitzats) dins d'un espectre menys constrictiu. El desenvolupament del gènere, la seva corporalitat, i les identifications de gènere estan oberts a un rang de possibilitats i de diferències; tal vegada els tipus de diferències que fan que valgui la pena viure la vida.

La Dra. Virginia Goldner va presentar el treball “Trans: el gènere en caiguda lliure”¹⁴ amb el que afirmava que el subjecte trans explora allò que Foucault (1988)¹⁵ anomenava “tecnologies del self”, en les seves formes literals –les tecnologies que permeten als individus portar a terme, pels seus propis medis, o amb l'ajuda d'altres, algunes operacions en els cossos i les ànimes, pensaments, conducta i maneres de ser, per tal de transformar-se a si mateixos (p.18).

Tot i que algunes tecnologies trans solen ser més extenses, el cert és que fer el gènere normatiu – bé—també és una tecnologia disciplinar del self que consumeix temps i diners, requereix dieta, exercici, maquillatge, cirurgies; accions totes elles desplegades en un règim d'autoescrutini continu i ansiós. I mentre que aprovem, i fins i tot aplaudim, tots i cada un dels esforços d'excel·lència en la masculinitat i la feminitat que “milloren” el gènere concordant amb l'assignació de sexe en néixer, temem i menyspreem qualsevol gest que tendeixi a confondre aquest gènere, o a creuar cap a “l'altre”.

En el clima actual, la psicoanàlisi del gènere quan es tracta dels trans es torna sospitosa. La deconstrucció analítica deriva massa fàcilment cap a la cerca de psicopatologia, el que fa que la persona que cerca sentit a la seva posició trans es trobi insegura. Però els gèneres són fascinants, i no es guanya res “apagant” els trans. Ens cal trobar maneres d'interrogar els trans que incloguin el seu misteri i la seva complexitat sense haver d'anar a parar a la patologització.

Tinguem en compte que molt poques persones trans lamenten haver-se intervingut (hi ha una estimació del 1-2%, Pfaffin, 1992)¹⁶, que és més probable que els nens amb trastorn de la identitat de gènere creixin com a *gais* que com a trans (Green, 1987¹⁷, Wallien y Cohen-Kettenis, 2008¹⁸), i que, si aquests nens no poden actuar amb llibertat, mostren més evidències de patologia que els nens que no estan en mostres clíniques (Zucker, 2005)¹⁹. Com tampoc no hi ha cap cos d'evidències de que la post-transició a adults transsexuals es pugui distingir de la població general pel que fa a mesures de psicopatologia.

¹³ Per cossos paradoxals entén els transsexuals i/o transgènere en les seves múltiples varietats. Un exemple extrem: http://es.wikipedia.org/wiki/Buck_Angel

¹⁴ Aquesta presentació és un fragment d'un article interessantíssim publicat en un número monogràfic de *Psychoanalytic Dialogues* titulat “Transcender subjectivities” de Goldner, V. (2011), “Trans: Gender in Free Fall”, *Psychoanalytic Dialogues*, 21(2)159-171.

¹⁵ Foucault, M. (1988), *Technologies of the self*. A L. H. Martin, H. Gutman & P. H. (Eds). *Technologies of the self*, (pp. 16-49). Amherst: University of Massachusetts Press.

¹⁶ Pfafflin, F. (1992), Regrets after reassignment surgery, *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 5, 69-85.

¹⁷ Green, R. (1987) *The “Sissy Boy Syndrome” and the Development of Homosexuality*. New Haven, CT: Yale University Press.

¹⁸ Wallien, M.S.C. & Cohen-Kettenis, P.T. (2008). Psychosexual outcome of gender dysphoric children. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 47, 1413-1423.

¹⁹ Zucker, K. (2005) Gender Identity Disorder in Children and Adolescents, *Annu. Rev. Clin. Psychol.* 1, 467-492.

En contrast amb l'acceptació de la cirurgia estètica, hi ha tolerància zero per la modificació del cos quan l'objectiu és el creuament de gènere o les variacions de gènere. Reduir o augmentar els pits són entesos com a refinaments estètics de la feminitat; però augmentar el clítoris per tal que es vegi i es comporti més com un penis, com pot desitjar una D a H; o que un H a D desitgi eliminar-se els testicles, són entesos com a actes de mutilació genital.

La sociòloga noruega **Harriet Bjerrum Nielsen** que viu en un dels països més avançats del món²⁰, i que durant 11 anys ha estat directora del Centre per a la Investigació Feminista de la Universitat d'Oslo, va parlar de "La 'Incontemporaneïtat' del gènere". Amb aquest treball la professora Nielsen sosté que els canvis socials i personals que han tingut lloc en el seu país en la relació entre el gènere, el treball i la cura tenen a veure amb una tendència a la "desgenerització" –pèrdua d'importància i allunyament dels estereotips de gènere- que ha estat recolzada i empenya per les polítiques d'igualtat de gènere de l'estat de benestar- que ha facilitat que les dones poguessin entrar a la vida de treball i a la política, i que els homes fossin reconeguts com a cuidadors. Aquests canvis han creat *predisposicions psicològiques* en el sentit d'estimular les motivacions i capacitats d'autonomia de les dones i d'intimitat emocional dels homes, però també ha incrementat en alguns homes la necessitat la subratllar les diferències sexuals/corporals, tal vegada cercant el lloc de la sexualitat en aquesta vida moderna d'igualtat de gènere. De fet, les polítiques d'igualtat als Països Escandinaus ho han estat del treball, la cura, la política, la violència sexual i els drets sexuals –però no respecte a l'amor i a la sexualitat com a dimensions fortes i atractives de la vida. L'amor i la sexualitat han estat difícils d'integrar en el discurs de la igualtat perquè semblen lliscar cap a les velles estructures patriarcals i per tant s'han silenciats. El gènere no és tan sols un fenomen canviant, sinó que està caracteritzat per la incontinència dels seus diferents aspectes, de manera que a vegades el gènere desapareix, i d'altres reapareix; deixa rastres en generacions i en individus de maneres sempre noves i és més difícil d'agafar que una pastilla de sabó molla.

Jo mateixa, **Concepció Garriga**, com a discutidora observava que totes les presentacions aprofundien en la proliferació de gèneres i en la multiplicitat de maneres de viure la sexualitat en aquest context sociocultural de llibertat que hem generat amb tant d'esforç i que contínuament estem ampliant. També valorava que aquestes variacions estan recolzades per teories amb les que obtenen reconeixement social. És en aquest cruïlla entre allò social i allò subjectiu on el poder dels discursos va creant realitat, tant en una ment particular com en la cultura. Sense aquest aixopluc els subjectes variants es poden sentir abandonats de la manera que Butler (2004)²¹ recull en aquesta frase: "una vida per la que no existeixen categories de reconeixement no és una vida vivible; però una vida per a la que aquestes categories constitueixen una restricció invivable no és una opció acceptable". Amb aquest panel es mostra que la psicoanàlisi que estem practicant està virant cap a un acompanyament creatiu de les diverses i múltiples formes que pren la subjectivitat contemporània.

Els i les psicoanalistes hem de canviar per tal de poder-nos fer útils a les necessitats canviant dels i les nostres pacients perquè la nostra tasca consisteix a identificar les miríades de maneres mitjançant les quals han arribat a ser les persones que són, amb els recursos i les limitacions que tenen, a fi de, recolzant-nos en les seves necessitats, anar reduint les limitacions i així anar esdevenint subjectes responsables de si i d'atendre les seves múltiples necessitats: de vinculació, de regulació emocional,

²⁰ Segons aquests autors: Inglehart, R. & Welzel, Ch. (2006), *Modernización, cambio cultural y democracia*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

²¹ Butler, J. (2004), *Desfacing the gender*, Barcelona: Paidós.

d'autoconservació (i conservació de les persones al seu càrrec), de narcisització i de satisfacció sensual sexual (Bleichmar, 1997)²²

Pel que fa al material del congrés "**Masculinity, complex**", ja el presentaré quan s'editi. De moment només vull esmentar que el van organitzar: Ken Corbett, Muriel Dimen, Katie Gentile i Victoria Pitts-Taylor i que hi van participar els i les psicoanalistes més reconeguts internacionalment. Al panel: "La segona ona de la masculinitat" hi contribuïren la Jessica Benjamin, el Ken Corbett i la Nancy Chodorow. Van intervenir al panel: "La constitució violenta de la masculinitat": Ben Kafka, Jen Gaboury i Gayle Salamon. La Judith Butler va fer la conferència principal. També van parlar de les "Masculinitats Diaspòriques": Eyal Rozmarin, Warren Speilberg i Avgi Saketopoulou; mentre que es van ocupar "Trans masculinitats": Aren Aizura, Justin Bond, Francisco Gonzalez i Virginia Goldner.

²² Bleichmar, H. (1997), *avances en Psicoterapia Psicoanalítica*, Barcelona: Paidós.